

Section: Psychology

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УКРАЇНІ ТА США

Чернуха Віта

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Бутузова Лариса

к. псих. н., доцент

Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Анотація. Стаття присвячена порівняльному аналізу систем психологічної підготовки майбутніх педагогів в Україні та США, визначення їх сильних та слабких сторін.

Ключові слова: педагог, психологічна підготовка, професійна компетентність, освітні стандарти.

Введення. Компетенції сучасних педагогів давно вийшли за межі суб'єкт-об'єктної парадигми транслятора знань чи тренування навичок. Професія педагога у реаліях сьогодення лежить швидше у площині суб'єкт-суб'єктної взаємодії, формування всебічно розвинених особистостей та розкриття потенціалу вихованців. Якість цієї взаємодії значною мірою залежить від психологічної підготовки спеціаліста. Порівняльний аналіз систем підготовки майбутніх педагогів у різних країнах дозволить збагнути певні тенденції, які різною мірою сприяють ефективній підготовці конкурентоздатних фахівців освітянської сфери, окреслити сильні та слабкі сторони різних навчальних систем. У цій статті ми звернемо увагу на порівняння підходів у психологічній підготовці педагогів в Україні та США, країнах, що різняться освітніми системами та культурними особливостями, але можуть взаємозбагачувати одна одну своїм досвідом.

Мета та задачі дослідження. Виявлення спільностей та відмінностей у психологічній підготовці педагогів в Україні та США, проведення аналізу сильних і слабких сторін кожної системи з точки зору розвитку психологічних компетентностей.

Результати дослідження і їх обговорення. На етапі навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) майбутні педагоги формують основні професійні компетенції, зокрема психологічні, що виявляються у педагогічній майстерності, комунікативних навичках, вмінні адаптувати навчальний процес до потреб учнів та створювати безпечне освітнє середовище. Крім того, значна увага приділяється розвитку емпатії, емоційного інтелекту та здатності до саморегуляції – якостей, необхідних для побудови довірливих стосунків з учнями. При цьому специфікою спрямованості психологічної підготовки

майбутніх фахівців є орієнтація переважно на нормотиповий психічний розвиток вихованців, багатозадачність педагога, готовність до роботи в умовах невизначеності (безпековий чинник) та системне самостійне опанування фахівцями психологічними знаннями щодо вікових особливостей психічного розвитку людини.

При підвищенні кваліфікації педагоги поглиблюють свої знання та розвивають додаткові компетентності відповідно до нових освітніх викликів. Це включає інтерактивні методи навчання, роботу з дітьми з особливими потребами, розвиток інклюзивних підходів, навички управління класом і розв'язання конфліктів. Така підготовка дозволяє педагогам удосконалювати практичні навички, адаптуватися до сучасних стандартів і технологій та підвищувати ефективність своєї професійної діяльності.

Теоретичному обґрунтуванню концепції полікультурної педагогіки, сутності полікультурної освіти присвячені роботи таких американських науковців, як Дж. Бенкс, Г. Гай, К. Грант, Г. Ледсон-Білінгс та інші [2, с. 85]. Вчителі повинні зосередитися на покращенні своїх комунікаційних здібностей шляхом участі в інтерактивній навчальній діяльності. Викладачі в США також мають важливу роботу у розвитку своєї професійної ідентичності, яка є важливою частиною їх навчання. Зарубіжні дослідники, зокрема американські науковиці Лінн Дарлінг-Гаммонд та Сінтія Хаггер, приділили значну увагу розвитку професійної ідентичності вчителів, ролі практичної підготовки в навчальному процесі та впливу культурних особливостей на освітні підходи [6, с. 301–305].

Американська дослідниця Дженева Гей спеціально досліджує, як культурні цінності відображаються в навчальних програмах педагогічних коледжів у Сполучених Штатах, наголошуючи на тому, що формування майбутніх педагогів значною мірою залежить від інтеграції культурних особливостей у навчальний процес. Зокрема, в американських педагогічних програмах особлива увага приділяється тому, як майбутні вчителі сприймають культурну різноманітність учнів і адаптують свої підходи до потреб різних етнічних, соціальних і культурних груп [3, с. 55–90]. Це суттєво відрізняється від українського підходу, де більше акцентується увага на загальних психологічних та педагогічних компетенціях.

Щодо психоосвіти, праці українських психологів, заклали основу для розуміння психологічних особливостей виховного процесу. Сучасні дослідження, як от праця А. Трофименко [5, с. 15–18], описують ідеї створення комфортного середовища навчання завдяки емпатії, акцентуючи увагу на розвитку у вчителів таких якостей, як самоактуалізація, емпатія та інші особисті якості, які є невід'ємною частиною ефективного виховного процесу. Вони також звертають увагу на важливість формування компетенцій, що дозволяють майбутнім учителям гуманітарних дисциплін ефективно інтегрувати психологічні знання в педагогічну практику, підвищуючи таким чином якість навчання.

Американські стандарти, розроблені різними державними установами та професійними організаціями у США, наголошують на індивідуальному підході до кожного учня, створюють інклюзивне навчальне середовище та розвивають критичне мислення. У Сполучених Штатах психологічна компетентність учителя визначається як здатність розуміти різноманітність потреб і здібностей учнів, будувати довірливі стосунки, ефективно керувати класом і забезпечувати психологічний комфорт під час навчального процесу. Наприклад, Interstate New Teacher Assessment and Support Consortium (INTASC) включає такі вимоги в стандарти підготовки вчителів: здатність до культурної чутливості, побудови довірливих стосунків і розвитку навичок ефективного спілкування [9].

Однією з основних відмінностей між американськими та українськими стандартами є рівень деталізації вимог до психологічної підготовки вчителя. Це підтверджує порівняння положень INTASC та Державного стандарту базової і середньої освіти України [1]. Американські стандарти часто містять чіткі критерії оцінювання психологічної компетентності, які дозволяють виміряти рівень підготовки вчителя. Українські стандарти, як правило, сформовані більш загально, що ускладнює оцінку їх готовності.

Ще однією важливою відмінністю є акцент на різних факторах психологічної компетентності. Спираючись на положення INTASC, в американських стандартах значна увага приділяється культурній чутливості, емоційному інтелекту та вмінню працювати з різноманітними учнями, охоплюючи дітей з особливими потребами. Українські стандарти, зокрема Концепція нової української школи, хоча і визнають важливість цих факторів, часто більше зосереджені на загальнопедагогічних знаннях та навичках.

Психологічна підготовка педагогів в Україні. Питання психологічної підготовки вчителів в Україні є предметом дослідження багатьох сучасних науковців України. Особливо це питання гостро вивчалось у 2017 році, перед запровадженням концепції Нової української школи та у 2020 році, коли визначався новий Державний стандарт середньої базової освіти Нової української школи на 7-9 клас. Структура та характеристики освітніх програм підготовки вчителів в Україні суттєво змінилися. Однак дослідники, як-от Віталій Панок, вказують, що теоретичні знання з психології часто недостатньо інтегруються в практичну підготовку, і багато підходів все ще базуються на застарілих методах, успадкованих з радянських часів [4, с. 8–11].

Трофименко А. у своїй праці зазначає, що сучасні вчителі є не лише трансляторами знань, а й професіоналами, які можуть створити гарне психологічне середовище навчання, зрозуміти особливості кожного учня та побудувати ефективні стосунки з учнями [5, с. 6–10].

Як стверджує Яценко Т. С., психологічна підготовка необхідна всім учасникам освітнього процесу: адміністраторам, викладачам, студентам та їхнім батькам, бо це, перш за все, сприяє створенню сприятливого психологічного середовища в школах, попередженню конфліктів та підвищенню ефективності навчання.

Дослідники також відзначають необхідність постійного професійного розвитку вчителів психологічного дискурсу. Сучасні учні вимагають від своїх викладачів нових підходів, уміння адаптуватися до змін, уміння працювати в команді. Тож, це дослідження також підкреслює необхідність тісної інтеграції теорії та практики в процесі підготовки вчителів.

Практика психоосвіти передбачає не тільки набуття теоретичних знань, а й набуття практичних навичок, які можна застосувати до реальної освітньої діяльності. Педагогічні практики та тренінги вважаються ефективними інструментами розвитку психологічних компетентностей майбутніх учителів та дозволяє студентам застосовувати отримані знання на практиці, отримувати відгуки від своїх наставників і однолітків, а також розвивати такі важливі якості, як емпатія, комунікабельність, гнучкість і креативність. Психологічна підтримка студентів-педагогів повинна мати такі пункти: допомога студентам у розв'язанні особистих проблем, пов'язаних з навчанням та майбутньою професією; розвиток комунікативних навичок, вміння працювати в команді, управління стресом; надання зворотного зв'язку щодо педагогічної діяльності; забезпечення студентів інформацією про психологічні особливості розвитку особистості, методики психологічної діагностики та корекції [10, с. 207]. Дотримання цих ключових аспектів психологічної підтримки сприятиме не лише успішному подоланню особистих і професійних викликів, а й формуванню їхньої професійної ідентичності. Це, в свою чергу, підвищить їхню самооцінку, поліпшить комунікативні навички та готовність до ефективної педагогічної діяльності, що є важливим чинником успішної кар'єри вчителя.

Психологічна підготовка педагогів у США. Американська система підготовки педагогів відома своїм акцентом на практичній складовій навчання та індивідуальному підході до кожного студента. Психологічна підготовка в американських університетах є частиною педагогічної освіти і базується на найсучасніших наукових дослідженнях.

Американські дослідники, посилаючись на статтю у *International Journal of Sport and Exercise Psychology* [11 с. 305], підкреслюють важливість розвитку в майбутніх педагогів таких психологічних компетенцій, як емпатія, комунікативність, культурна чутливість та здатність до співпраці. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні методи навчання: рольові ігри, що сприяють розвитку емпатії, розуміння інших людей та навичок міжособистісної взаємодії; кейси, які дозволяють студентам аналізувати реальні педагогічні ситуації та приймати обґрунтовані рішення; проектна діяльність, що стимулює творчість, критичне мислення та вміння працювати в колективі; педагогічна практика – надає студентам можливість застосувати теоретичні знання на практиці та отримати зворотний зв'язок від наставників.

Порівняння систем підготовки в Україні та США. У психологічній підготовці майбутніх учителів в Україні та США є як подібності, так і значні відмінності. Обидві освітні системи визнають важливість психологічних знань

для ефективної виховної роботи. Проте підхід, пріоритети та методи організації цього процесу мають свої особливості.

В Україні психологічна підготовка вчителів традиційно зосереджена на теоретичних питаннях: вивчення переважно основ загальної психології, рідше – педагогічної психології, психології розвитку, соціальної психології тощо. Тенденцією останніх десятиріч більшості ЗВО України є значне скорочення кількості психологічних освітніх компонент у освітньо-професійних програмах з підготовки педагогів галузі знань «01 Освіта/Педагогіка». Практична підготовка часто зводиться до спостереження за роботою досвідчених викладачів або проведення індивідуальних уроків. Навчальна програма з психолого-педагогічної підготовки на рівні бакалаврату забезпечує студентів теоретичними знаннями з психології та педагогіки, а також практичними навичками для роботи в освітніх закладах. Вона включає вивчення основ загальної психології, методик навчання і виховання, а також проходження однієї навчальної психолого-педагогічної та двох виробничих (педагогічних) практик у школах, що дозволяє студентам аналізувати навчальний процес і застосовувати психологічні методи роботи з учнями [7]. Програма сприяє формуванню професійних компетенцій, необхідних для успішної роботи в освіті. Втім, тривалі активні воєнні дії в українських реаліях спонукали до активного опанування майбутніми педагогами знаннями та навичками збереження та зміцнення психічного здоров'я, подолання стресу та опрацювання травматичного досвіду. Вагома частина психологічних знань та навичок здобувається студентами в межах здобуття неформальної освіти, отриманні педагогами додаткового психологічного навчання щодо супроводу дітей, розвитку резильєнтності та життєстійкості.

У Сполучених Штатах психологічна підготовка більше орієнтована на практику. Особлива увага приділяється розвитку практичних навичок, таких як емпатія, навички спілкування та співпраці. Широко використовуються такі інтерактивні методи навчання, як рольові ігри, кейси, проекти. Супервізія є невід'ємною частиною навчання та надає студентам індивідуальну підтримку та допомогу у розвитку їхніх професійних навичок.

Проведений аналіз психологічної підготовки майбутніх педагогів в Україні та США представимо у вигляді порівняльної табл. 1.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз психологічної підготовки майбутніх педагогів в Україні та США

Критерій	США	Україна
1	2	3
Філософія підготовки	Практико-орієнтована, індивідуальний підхід, акцент на розвитку навичок	Теоретична основа, універсальний підхід, менший акцент на практиці
Структура навчальних програм	Гнучка, модульна, можливість вибору спеціалізації	Фіксована, менше можливостей для індивідуалізації

Продовження табл. 1

1	2	3
Психологічні дисципліни	Широкий спектр: педагогічна психологія, розвиток людини, соціальна психологія, консультативна психологія, шкільна психологія, психологія комунікації	Базові положення загальної психології, рідше – вікової та педагогічної. На другому рівні підготовки – психологія педагогічної діяльності
Методи навчання	Рольові ігри, кейси, проекти, дискусії, практикум, супервізія	Лекції, семінари, практичні заняття (часто обмежені), кейсовий та проектний метод – частіше на магістерському рівні
Практична підготовка	Обов'язкова, включає стажування в школах, супервізію, участь у дослідницьких проектах	Обов'язкова, під час виробничих практик у співпраці з психологом освітнього закладу, супервізія та психологічний аналіз процесу педагогічної діяльності
Супервізія	Систематична, індивідуальна, забезпечує зворотний зв'язок	Рідше використовується, може бути неформальною
Акцент на різноманітності	Високий, підготовка до роботи з учнями з різним культурним бекграундом, особливими потребами, нейрорізноманіттям	Менший акцент, фокус на загальних педагогічних принципах та нормотиповості
Роль технологій	Активне використання цифрових інструментів, онлайн-платформ, дистанційного навчання	Поступове впровадження технологій, але не завжди систематичне. Креативність педагогів та висока готовність дітей до використання нових технологічних рішень у навчальному процесі
Зв'язки з практикою	Тісні, співпраця з навчальними закладами, участь у професійних спільнотах	Менш тісні, часто обмежені університетською базою
Оцінювання	Багатогранне, включає портфоліо, проекти, презентації, самооцінку	Переважно традиційні форми контролю (іспити, тести, бесіда). Поступове зростання використання професійно-орієнтованих завдань

Висновки. Результати нашого дослідження щодо особливостей психологічної підготовки майбутніх учителів в Україні та США підтверджують наявність відмінностей та акцентів у їх спрямованості, змістовій та методичній наповненості та активності здобувачів вищої освіти. Відмінності в підходах до підготовки вчителів, які спостерігаються в Україні та США, можна пояснити різними культурними, історичними та соціальними факторами.

Американська система освіти традиційно орієнтована на індивідуалізм, практичні досягнення та постійне вдосконалення, що відображається в її гнучкості та орієнтованості на потреби ринку праці. З іншого боку, українська система освіти має більш традиційне коріння, що проявляється в акценті на теоретичних знаннях, великому обсязі матеріалу для самостійного опрацювання і централізованому контролю. Втім в останні роки спостерігається

тенденція до посилення практико-орієнтованих психологічних знань у зв'язку з необхідністю збереження та зміцнення психічного здоров'я.

Проведене дослідження має важливе практичне значення для вдосконалення підготовки вчителів в Україні. Отримані результати можуть бути використані для розробки нових навчальних програм, впровадження інноваційних методів навчання, оптимізації існуючих навчальних програм. Слід звернути увагу на посилення елементів практичного навчання, запровадження супервізії, використання інтерактивних методів навчання, розширення співпраці із закладами освіти та професійними асоціаціями. Це дозволить підготувати вчителів, здатних відповідати вимогам сучасної освіти та забезпечити якісну освіту всім учням.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення 29.10).
2. Мілова О. Є. Полікультурна педагогіка США у контексті постмодернізму / О. Є. Мілова // Науковий вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 3 (254). – С. 84–92.
3. Мілютіна К. Л. Психологія міжкультурної комунікації: навчальний посібник / К. Л. Мілютіна, М. В. Максимов. – К.: ПАТ «Віпол», 2014. – 256 с.
4. Панок В. Г. Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби / В. Г. Панок // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2020. – Вип. 2 (1). – С. 1-16.
5. Трофименко А. О. Формування навчальних компетентностей у майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. О. Трофименко. – Тернопіль, 2008. – 22 с.
6. Darling-Hammond L. Constructing 21st-Century Teacher Education / L. Darling-Hammond // Journal of Teacher Education. – 2006. – V. 57, Issue 3. – P. 300-314.
7. EPortfolio. URL : <https://eportfolio.zu.edu.ua/op/department/0/> (дата звернення 02.11).
8. InTASC Model Core Teaching Standards. URL : <https://coe.arizona.edu/intasc-model-core-teaching-standards> (дата звернення 29.10).
9. Jones G. What is this thing called mental toughness? An investigation into elite performers / G. Jones, S. Hanton, D. Connaughton // Journal of Applied Sport Psychology. – 2012. – V. 14. – P. 205-218.
10. Parkes J. Developing mental toughness: Attributional style retraining in rugby / J. Parkes, C. Mallet // The Sports Psychologist. – 2011. – V. 5 (3). – P. 269-287.
11. Weinberg R. Coaches' views of mental toughness and how it is built / R. Weinberg, J. Butt, B. Culp // International Journal of Sport and Exercise Psychology. – 2011. – V. 9 (2). – P. 156-172.